

HÄR LIGGER EN KOLNINGSGROP BEGRAVEN

Arkeologisk undersökning

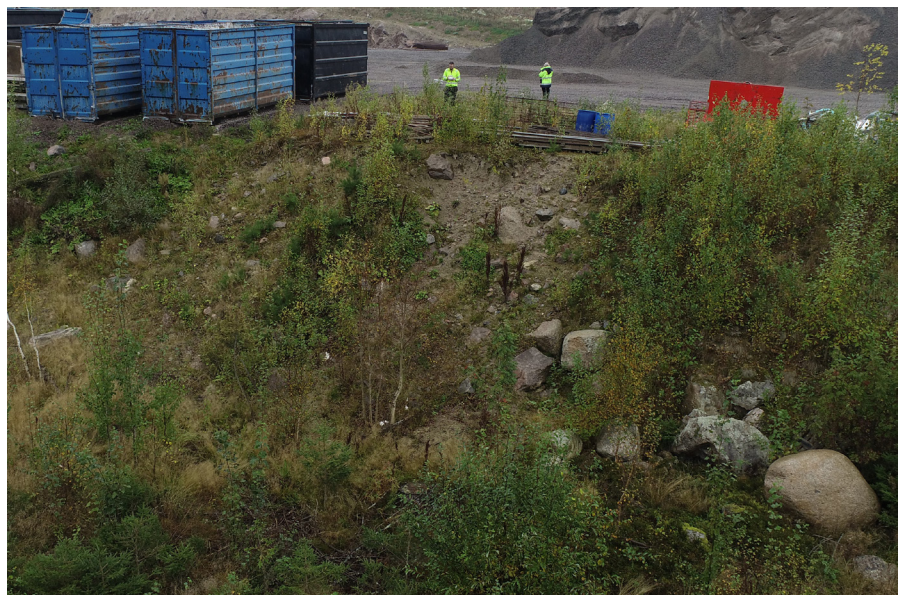
L1950:655

Vallen 2:3

Ljusdal socken och kommun

Hälsingland

Linus Eriksson



Här ligger en kolningsgrop begravnen

Arkeologisk undersökning

L1950:655

Vallen 2:3

Ljusdal socken och kommun

Hälsingland

Rapport 2025:3

Linus Eriksson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2025

Omslagsbild: Platsen för kolningsgropen. Foto: Linus Eriksson.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

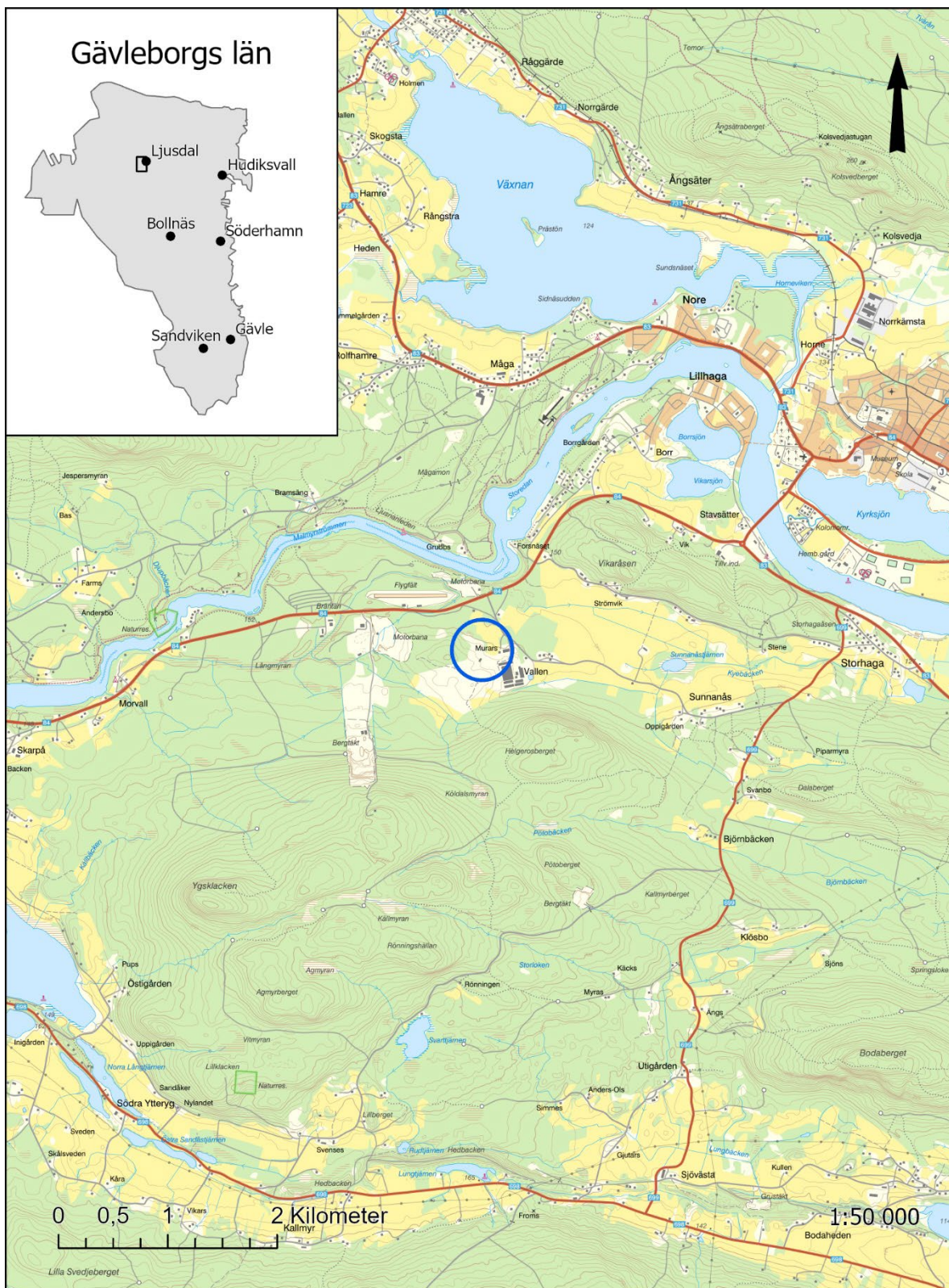
Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Syfte och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	5
Tidigare arkeologiska insatser	6
Kolningsgropar i Gävleborg län.....	7
Resultat.....	9
Slutreflektioner.....	10
Förslag på vidare åtgärder	10
Administrativa uppgifter	11
Referenser.....	12
<i>Hemsidor</i>	13



Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med platsen för undersökningen markerad med blå ring.

Sammanfattning

Länsmuseet Gävleborg har efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (2024-04-23, dnr 1315-2024) utfört en arkeologisk undersökning inom fastigheten Vallen 2:3, Ljusdals socken och kommun. Projektet var menat att undersöka en kolningsgrop (L1950:655) som i samband med markarbeten inom fastigheten övertäckts med grus. I fält kunde det konstateras att de påförda massorna utgjorde ett alltför stort hinder för att utföra en arkeologisk undersökning. Kolningsgropen betraktas som förstörd och därmed behålls den antikvariska bedömningen ingen antikvarisk bedömning. Fältarbetet utfördes i oktober år 2024.

Inledning

Länsmuseet Gävleborg har genomfört en arkeologisk undersökning inom fastigheten Vallen 2:3 i Ljusdals socken och kommun. Uppdraget utfördes i oktober år 2024 efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (2024-04-23, dnr 1315-2024).

Undersökningen berörde fornlämning L1950:655, en 8×6 meter stor kolningsgrop som i samband med markarbeten kommit att övertäckas med grus. Bakgrunden till den arkeologiska undersökningen var att den övertäckta kolningsgropen skulle avtäckas, undersökas och tas bort innan fortsatt markexploatering.

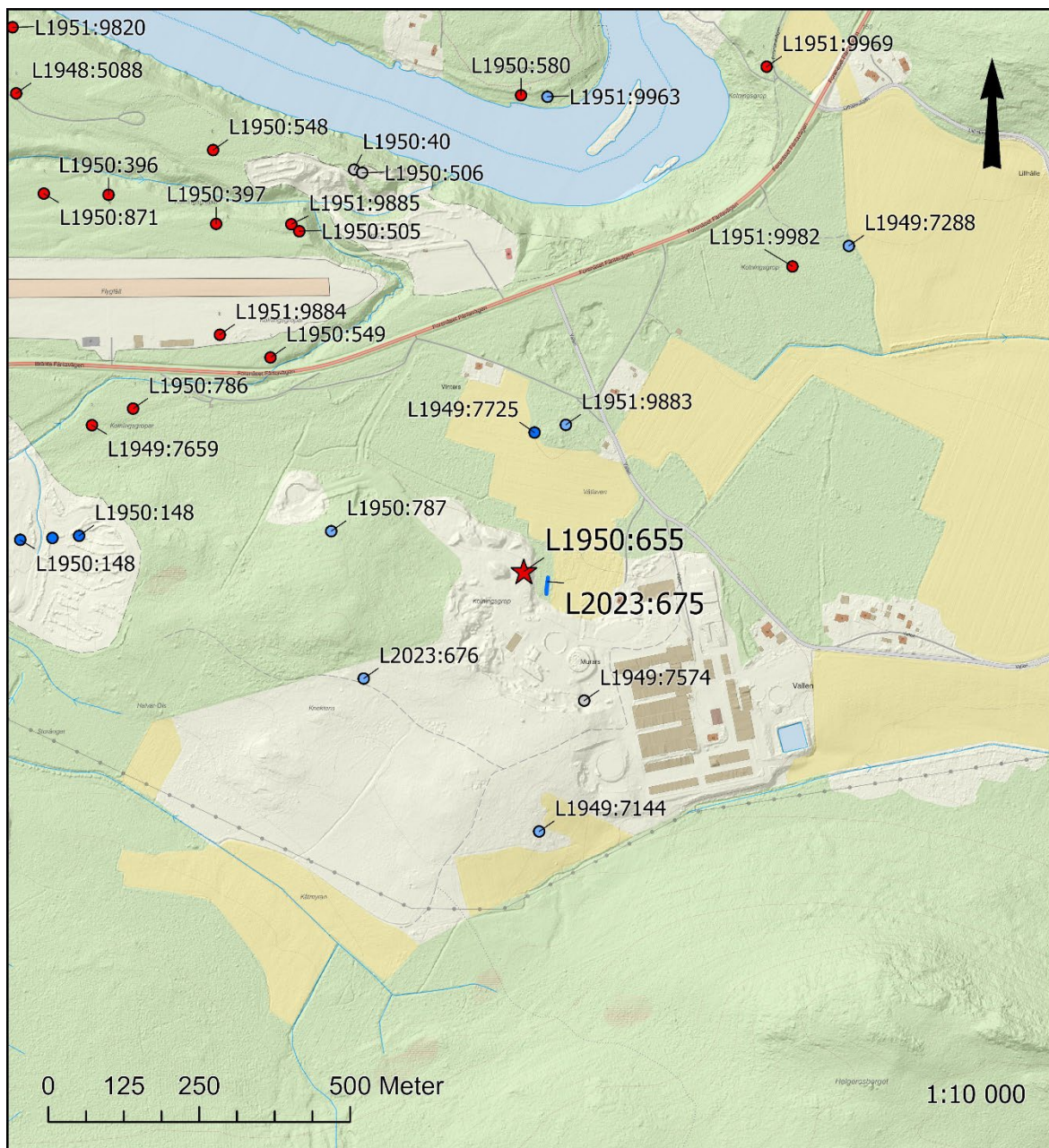
Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att dokumentera och om möjligt datera kolningsgropen. Fältarbetet inleddes med en okulär besiktning av platsen för att avgöra omfattningen av det påförda gruslagret och om möjligt lokalisera kolningsgropen. Då en undersökning ej föreföll möjlig dokumenterades platsen för kolningsgropen med hjälp av drönarfotografering.

Topografi och fornlämningsmiljö

Uppdragsområdet är beläget i sandig moränmark, cirka 157 meter över havet, i en svag nordöstsluttning knappt 600 meter från Ljusnan. Området var, enligt inventeringsbok i Kulturmiljöregistret (KMR) från 1983, beväxt med blandskog. Idag har den angränsande gården växt ut över kolningsgropen varpå den övertäckts med grus.

I kolningsgropens direkta närhet finns en hägnad (L2023:675), en lägenhetsbebyggelse (L1949:7725) och kemisk industri i form av en tjärdal (L1951:9883). Tre lämningar av typen *brott/täkt* (L1949:7144, L1949:7574 och L1950:787) ligger inom 500 meter från kolningsgropen (Figur 2). L1949:7574 (brott/täkt) har förstörts i samband med grus- och moräntäkt (Hovanta & Groop 2023). Nordväst om kolningsgropen har det påträffats



Figur 2. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med kolningsgrop L1950:655 markerad med röd stjärna.

rikligt med fornlämningar som främst utgörs av kolningsgropar, men också enstaka fångstgropar.

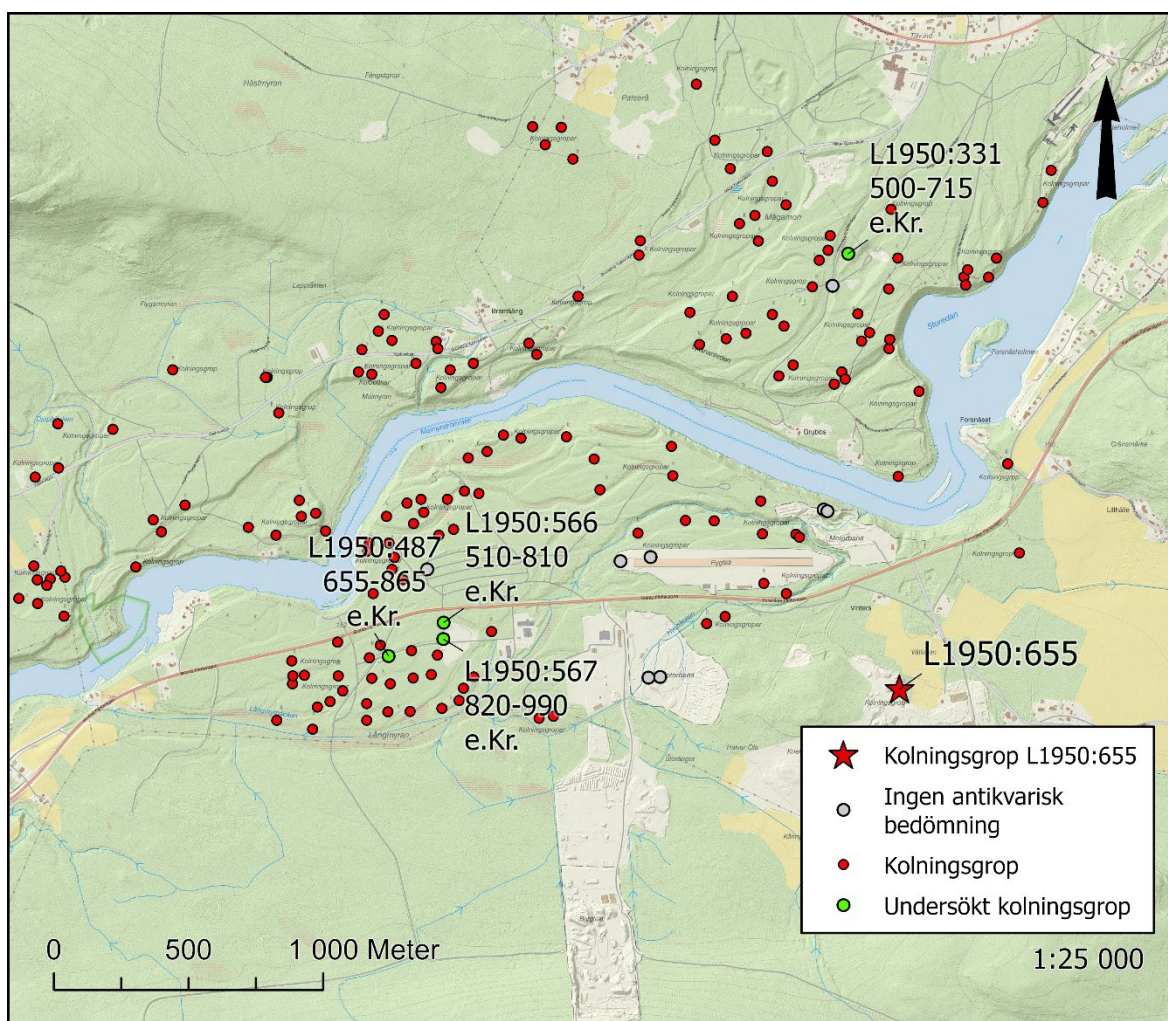
Tidigare arkeologiska insatser

Kolningsgropen registrerades vid fornminnesinventeringen år 1957 och återbesöktes vid revideringsinventeringen år 1983. I inventeringsboken från 1983 (KMR) beskrivs lämningen som en 8×6 meter stor kolningsgrop (ÖNÖ-VSV). Själva gropen ska då ha varit 4 meter i diameter och 0,4 meter djup, omgiven av en 1,5-2 meter bred och 0,2-0,3 meter hög vall. Kolningsgropens bottenplan var 2×1,5 meter stor (ÖNÖ-VSV).

I september år 2022 utförde Stigfinnaren Arkeologi och kulturhistoria AB en arkeologisk utredning över en cirka nio hektar stor yta (Hovanta & Groop 2023). Vid utredningen nyregistrerades ett röjningsröse (L2023:676) och en stenmur (L2023:675). De båda lämningarna bedömdes som övriga kulturhistoriska lämningar, men kan utifrån sin relation till jordbruksmiljöer i historiska kartor vara äldre än 1800-tal. Kolningsgropen var vid utredningstillfället redan övertäckt med vad som uppskattades vara ett drygt metertjockt gruslager, varvid dess antikvariska status ändrades till ingen antikvarisk bedömning.

Kolningsgropar i Gävleborg län

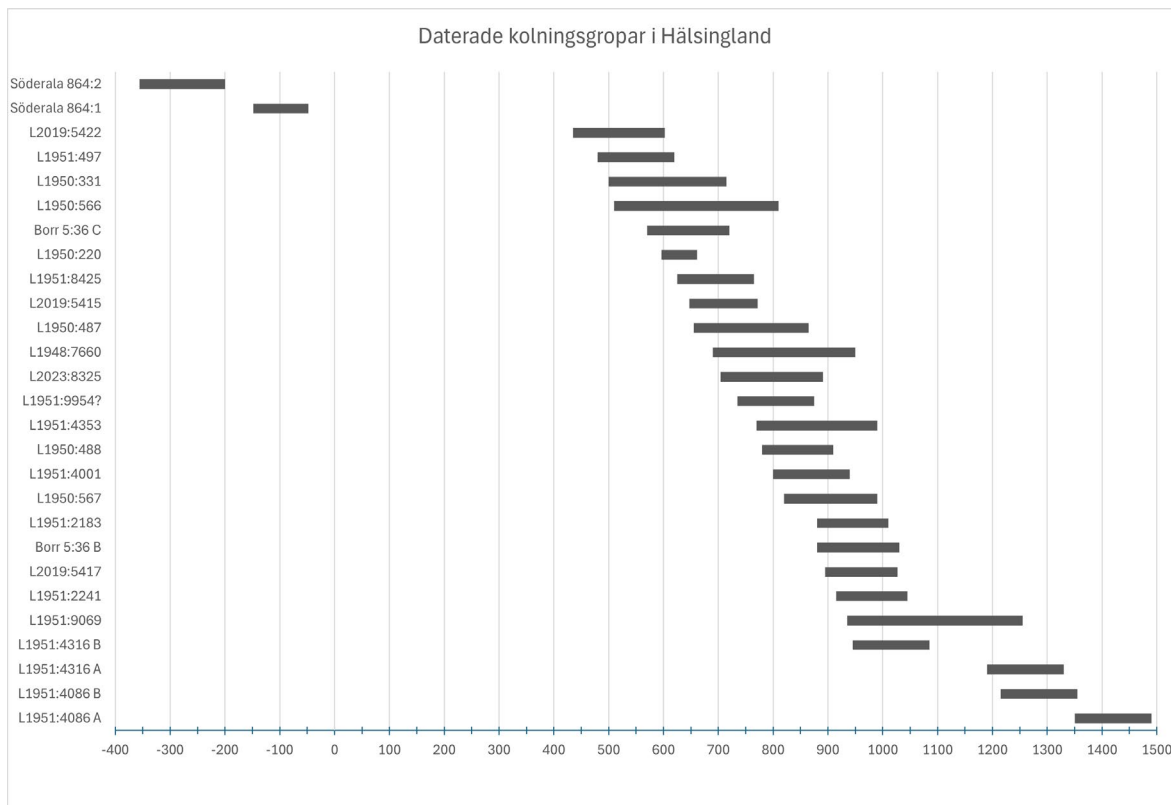
Den berörda kolningsgropen L1950:655 återfinns i utkanten av en större ansamling kolningsgropar anlagda längsmed Ljusnan (Figur 3). Minst fyra av dessa kolningsgropar har undersökts varpå den äldsta daterades till 500-715 e.Kr. och den yngsta daterades till 820-990 e.Kr. (Melander 1984, Melander 1985a). Ytterligare två kolningsgropar, ej registrerade i KMR, har undersökts i anslutning till en fotbollsplan i Borr, drygt 2,8 kilometer nordöst om undersökningsområdet. Dessa gavs en datering till 570-720 e.Kr. respektive 880-1030 e.Kr. (Melander 1985b).



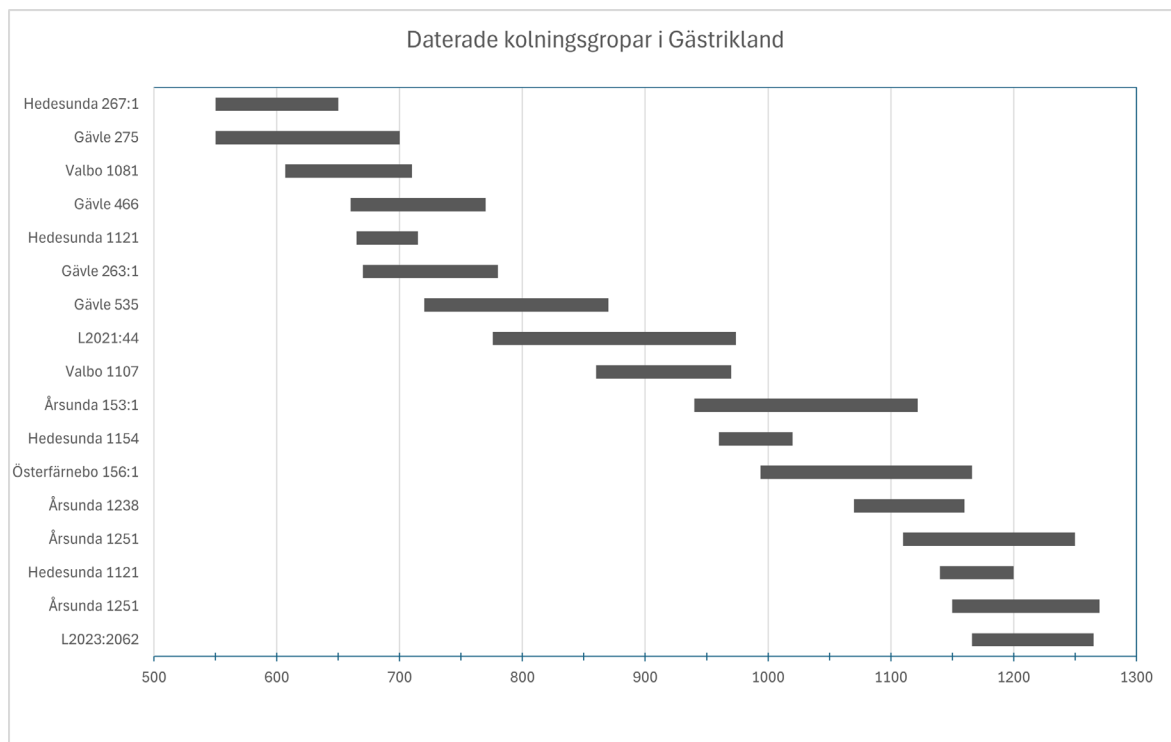
Figur 3. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med kända kolningsgropar.

Sett till ett större regionalt perspektiv är dateringarna i närområdet typiska för kolningsgröpar i hela Gävleborgs län. I Hälsingland har minst 25 kolningsgröpar ^{14}C -daterats (tabell 1). I Gästrikland är motsvarande siffra

Tabell 1. Sammanställning av ^{14}C -dateringar av undersökta kolningsgröpar i Hälsingland.



Tabell 2. Sammanställning av ^{14}C -dateringar av undersökta kolningsgröpar i Gästrikland.



16 daterade kolningsgropar (tabell 2). Kolningen i Hälsingland tar huvudsakligen fart under 500-talet efter Kristus, medan kolningen i Gästrikland tar fart något senare. I Hälsingland avtar kolningen under 1000-talet för att sedan få ett uppsving under högmedeltid, medan kolningen i Gästrikland istället ökar i omfattning mot slutet av 1100-talet.

Sammanställningarna av dateringar från de båda landskapen samstämmer väl och talar för att kolning i kolningsgropar pågår kontinuerligt från övergången romersk järnålder/folkvandringstid fram till och med början 1300-talet e.Kr. Två kolningsgropar avviker dock markant från detta mönster. I Söderala socken undersöktes år 2022 två kolningsgropar (L1949:7383/Söderala 864) vars dateringar blev 356-200 f.Kr respektive 148-48 f.Kr., alltså förromersk järnålder (Björck & Monié-Nordin 2022). Utifrån den i övriga relativt samlade dateringsbilden är det anmärkningsvärt att dessa kolningsgropar föregår resterande lämningar med över 500 år.

Resultat

I figur 4 ses den i KMR registrerade platsen för kolningsgropen mot georefererat drönarfotografi. Punkten är manuellt inprickad vid revideringsinventeringen år 1983, varför dess exakta plats under gruslagret är osäker. I fält framgick att det cirka en meter tjocka påförda gruslagret visade sig vara närmare fem meter tjockt (figur 5). Osäkerheten i den exakta platsen för kolningsgropen liksom det omfattande arbetet



Figur 4. Drönarfoto över platsen för kolningsgropen L1950:655. Foto: Linus Eriksson.



*Figur 5. Drönarfoto över platsen för kolningsgropen. Hägnad L2023:675 i nederkant av bilden.
Foto: Linus Eriksson.*

att avlägsna gruslagret ledde till beslutet att inte schakta bort gruslagret. Detta beslut togs i dialog med länsstyrelsen. Vikten av gruslagret bör dessutom ha förstört merparten av kolningsgropen, varför lämningen betraktas som förstörd och dess antikvariska status ingen antikvarisk bedömning kvarstår.

Slutreflektioner

Om det stämmer att gruslagret över kolningsgropen uppgick till en dryg meter vid utredningen år 2022 så har en stor mängd grus påförts även efter det att utredningen avslutats. Växtligheten i kanterna av grusplatån talar däremot för att tjockleken på gruslagret varit detsamma en längre tid och bör ha missbedömts vid utredningen.

Det är givetvis inte möjligt att bedöma kolningsgropens ålder, men det är osannolikt att dateringen hade avvikit nämnvärt från de daterade kolningsgroparna i Hälsingland (Tabell 1).

Förslag på vidare åtgärder

Länsmuseet anser inte att några ytterligare antikvariska åtgärder är nödvändiga i detta ärende.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 1315-2024

Länsstyrelsens beslutdatum: 2024-04-23

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 2024-106/320

Undersökningstid: Oktober 2024

Projektledare: Kerstin Westrin och Linus Eriksson

Personal: Kerstin Westrin och Linus Eriksson

Fastigheter: Vallen 2:3

Socken: Ljusdals socken

Kommun: Ljusdals kommun

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Höjdsystem: RH2000

Dokumentationshandlingar: Förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv.

Fynd: Inga fynd påträffades.

Referenser

- Altner, A. 2016. *Förhistorisk kolning i Färila*. Arkeologisk utredning och undersökning. Ygsbo 2:43 m.fl. RAÄ 15, 35, 55, Färila socken, Ljusdals kommun, Hälsingland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2016:12.
- Altner, A. 2021. *Kolningsanläggningar i Stackbo*. Arkeologisk undersökning, L1948:5706 m.fl, Valbo-Ön 5:3, Valbo socken och Gävle kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2021:05.
- Björck, M. 2002. *En kolningsgrop i Östhagen*. Arkeologisk undersökning. RAÄ 275, Gävle stad, Gävle kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2002:02.
- Björck, M. 2011. *Stora kolningsanläggningar*. Arkeologisk undersökning, Brunn 20:1, RAÄ 1121, Hedesunda socken, Gävle kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2011:06.
- Björck, M. 2014. *Kolningsgrop i Stackbo*. Särskild undersökning, RAÄ 1107, Valbo-Ön 21:15, Valbo socken, Gävle kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2014:13.
- Björck, M. & Forenius, S. 2022. *Begravningar och järnframställning i Kungsbäck*, Arkeologisk undersökning, RAÄ535/L1948:8974 och L1948:8976, Gävle stad, Gävle kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2022:32.
- Björck, M. 2024. *Kolningsgrop och stenålderslokaler i Stackbo*. Arkeologisk undersökning och förundersökning, L2021:44, L2021:214 och L1948:6371, Valbo socken, Gävle kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2024:09.
- Blennå, I. 2017. *Kolningsgrop vid Medskog*. Arkeologisk undersökning. Mo 3:28, RAÄ 573 och 574. Hälsingtuna socken, Hudiksvalls kommun, Hälsingland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2017:19
- Hovanta, E. 1994. *Kolningsgrop och kojgrund i Föne*. Arkeologisk undersökning. Färila 199, Färila socken, Ljusdals kommun, Hälsingland. Länsmuseet Gävleborg.
- Hovanta, E. & Groop, N. 2023. *Vallen*. Arkeologisk utredning steg 1 av biogasanläggning, Ljusdals socken, Hälsingland. Arkeologi och kulturhistoria 135, Stigfinnaren.
- Liasen, K. & Olsson, R. 2002. *Nya bostäder på Stigsböjden*. Arkeologisk utredning samt dokumentation av kolningsgrop. RAÄ 263, Stigslund 6:1, Gävle stad, Gävle kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2002:06.
- Löjdström, F. 2018. *Kolning vid Vännmuren i Årsunda*. Arkeologisk undersökning. RAÄ 1238, 1239 & 1242, Årsunda socken Sandvikens kommun, Gästrikland, 2018. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2018:23.
- Melander, J. 1984. *Rapport över dokumentation av kolningsgrop, fornlämning nr 67*. Ljusdals socken, Ljusdals kommun, Hälsingland. Länsmuseet Gävleborg

- Melander, J. 1985a. *Rapport över arkeologisk undersökning av kolningsgroparna, fornlämning 208, 235, 236, 277, 278 och 279*. Ljusdals socken, Ljusdals kommun, Hälsingland. Läns museet Gävleborg.
- Melander, J. 1985b. *Dokumentation av kolningsgropar i Borr*. Ljusdals socken, Ljusdals kommun, Hälsingland. Läns museet Gävleborg.
- Melander, J. 1987. *Rapport över arkeologisk undersökning av fornlämningarna 158, 159, 163, 164 och 167*. Färila socken, Ljusdals kommun. Läns museet Gävleborg.
- Ulfhielm, B. 1996. *Kolningsgropar i Älvkarhed*. Arkeologisk förundersökning och slutundersökning. Alfta socken, Ovanåkers kommun, Hälsingland. Läns museet Gävleborg
- Ulfhielm, B. 2012. *Järnålder i Kungsbäck*. Arkeologisk för- och slutundersökning. RAÄ 175 och 466, Gävle stad, Gästrikland, 2011. Rapport Läns museet Gävleborg 2012:14.
- Westrin, K. 2021. *Stenåldersboplatser och kolningsgropar i Nore*. Arkeologisk undersökning. L1950:220 m.fl., Nore 2:58, Ljusdals socken, Ljusdals kommun, Hälsingland. Rapport Läns museet Gävleborg 2021:16
- Westrin, K. 2023. *Arkeologisk utredning inför utvidgningen av Skogskyrkogården i Gävle*, Arkeologisk utredning, Del av fastigheterna 11:1 och 11:2, Gävle stad och kommun, Gästrikland. Rapport Läns museet Gävleborg 2023:26.
- Widerberg, A. 2024. *En kolningsgrop från yngre järnålder vid Kallsjön*. Arkeologisk förundersökning och undersökning. L1948:7668 och L2023:8325, Uvås 3:9, Järvsö socken, Ljusdals kommun, Hälsingland. Rapport Läns museet Gävleborg 2024:26.

Hemsidor

Kulturmiljöregistret (KMR): <https://app.raa.se/open/fornsok>



LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se